

Thematische stadsvernieuwingsprojecten

Oproep 2023

‘Klimaatrobuuste wijkinrichting ter versterking van de levenskwaliteit’

1. Wettelijke basis

Conform het besluit van de Vlaamse Regering van 12 mei 2017 dat uitvoering geeft aan het decreet van 23 december 2016 tot vaststelling van de regels inzake de werking en de verdeling van een Vlaams fonds voor de stimulering van (groot)stedelijke en plattelandsinvesteringen wordt jaarlijks een oproep voor thematische stadsvernieuwingsprojecten gelanceerd.

2. Wat zijn thematische stadsvernieuwingsprojecten?

Thematische stadsvernieuwingsprojecten zijn kleinschalige en vernieuwende stadsvernieuwingsprojecten die inspelen op specifieke stedelijke uitdagingen. Zij zijn in het leven geroepen om vlot te kunnen inspelen op nieuwe uitdagingen of op uitdagingen waarop tot nog toe geen afdoende antwoord kon worden geformuleerd.

Het experimentele en innovatieve karakter is daarom het belangrijkste kenmerk van een geschikt thematisch project. Per project wordt maximaal 500.000 euro toegekend, die uitsluitend voor investeringen kunnen worden aangewend. Een goedgekeurd project moet binnen de vijf jaar worden gerealiseerd.

Elk jaar wordt gekozen voor één of meerdere stedelijke uitdagingen. Projecten moeten zich situeren binnen de gekozen jaarthema's. De projecten mogen geen aanvulling zijn op een ander, door de Vlaamse overheid, gesubsidieerd stadsvernieuwingsproject.

3. Oproep 2023

Tegen 2050 wil Europa het eerste klimaatneutrale continent zijn. Vlaanderen neemt deze ambitie mee op, door samen met haar lokale besturen de wijken grondig aan te pakken met concrete realisaties. Dit moet gebeuren samen met en door burgers en bedrijven. Met het Lokaal Energie en Klimaatpact (LEKP) engageren de lokale besturen zich om hun klimaatambities richting fossielvrije steden en gemeenten concreet vorm te geven. Daarbij wordt ingezet op vier prioritaire werven: vergroening, energie, mobiliteit en regenwater.

Met de thematische oproep 2023 wil stadsvernieuwing haar steentje bijdragen aan bovenstaande doelstelling. Het thema voor dit jaar is daarom “**Klimaatrobuuste wijkinrichting ter versterking van de levenskwaliteit**”. De focus hierbij ligt dus op wijken en de versterking van de levenskwaliteit in deze wijken, aan de hand van klimaatrobuuste ingrepen.

Het **wijkniveau** geldt als belangrijke schaal voor de implementatie van een strategisch klimaatbeleid. Uit onder meer het visietraject Stedenbeleid blijkt dat de buurt of wijk de meest interessante schaal is voor:

- het betrekken van inwoners: voor velen geldt de buurt als de meest betekenisvolle leefomgeving waaraan ze een groot deel van hun identiteit ontleen;
- het versterken van de sociale cohesie: plaats voor vele sociale contacten, waar bewoners terecht kunnen voor aangepaste publieke en private dienstverlening;

Ook de bestuursakkoorden en meerjarenprogramma's van de centrum- en provinciale steden besteden heel wat aandacht aan een wijkgerichte aanpak. De belangrijkste inhoudelijke thema's (vanuit het oogpunt van deze oproep) die uit deze bestuursakkoorden naar voor komen bevatten onder meer:

- Geïntegreerde actieplannen met het oog op het verbeteren van de woonkwaliteit, wijkcontracten, aangepaste woonformules, aanpasbaar wonen (zorg);
- Uitrol wijkgericht werken in alle beleidsdomeinen: in veiligheid en leefbaarheid, maar ook in mobiliteit, sociaal beleid, onderwijs en cultuur;
- Uitbouw fysieke infrastructuur: ontmoeting, digitale vorming, ateliers, deelpunten, materialendepot, creatieve werkplaatsen (inclusief inrichting), gezondheidscentra, wijkantennes,... inclusief afspraken over beheer ervan door de buurt;
- Inzet wijkbudgetten/burgerbegroting, waarbij de wijkbewoners zelf prioriteiten kiezen over de besteding van een deel van het stadsbudget in hun eigen wijk;
- Energiebesparingsacties, in functie van wijken met de grootste noden hierrond, of energiegerelateerde projecten, bv. Smart energy projecten, buurtbatterijen, Local Energy Communities (LEC's), energietransitieplannen;
- Investeren in openbaar domein met oog op klimaatadaptatie: vergroening, ontharding,...;
- Mobipunten;
- Wijken als 'living lab' (proeftuin) voor innovatieve projecten rond klimaatneutrale wijken.

De grote uitdaging rond de **klimaattransitie** blijft hoe iedereen te mobiliseren en een gemeenschap in beweging te brengen? De grote ideeën en ambities rond het klimaat moeten uiteraard concreet vertaald kunnen worden op het terrein en moeten zichtbaar en aantoonbaar bijdragen tot een verbetering van de leef- en woonkwaliteit van de wijkbewoners. Belangrijke vragen zijn dus: hoe maak je het klimaatverhaal tot een verhaal van leefbaarheid, gezondheid, welbevinden, welvaart, ...? Hoe komen burgers in beweging en hoe stimuleer je ze? Over welke drivers beschik je om burgers te betrekken in het klimaatverhaal? Hoe maak je burgers eigenaar? Belangrijk ook: hoe maken we de transitie betaalbaar? Wat betekent de transitie voor kwetsbare groepen, voor wie collectief woont, voor huurder-verhuurder relaties? Wat zijn de hinderpalen voor burgers om zich te engageren in concrete acties ter verbetering van het klimaat en hun eigen leefomgeving?

Hoe dan ook, de klimaattransitie komt voort uit én heeft repercussies op het dagelijkse leven van buurten en buurtbewoners: **the next big thing will be a lot of small things.**

Eerder dan een specifieke focus naar voor te schuiven, opteren we ervoor om de inhoudelijke omschrijving – klimaatadaptieve ingrepen in stedelijke wijken met een impact op de leefkwaliteit van hun inwoners – heel breed en open te laten. De lokale besturen zijn namelijk het best geplaatst om de noden en eventuele hiaten in hun wijken te bepalen en te remediëren.

Mogelijke thema's (niet exhaustief):

- Renovatiebeleid in een stedelijke context: de fossielvrije buurt (afstappen van de fossiele brandstoffen richting een duurzame, toekomstbestendige en sociaal-inclusieve buurt, naar Nederlands voorbeeld <https://www.aardgasvrijewijken.nl>)
 - o Zonnepanelen in de publieke ruimte die energie opwekken voor bv publieke voorzieningen
 - o Energiedelen (bv in appartementsgebouwen): <https://www.fluvius.be/nl/thema/groene-energie/delen-en-verkopen-van-energie> ; <https://www.kenniscentrumvlaamsestededen.be/Paginas/Energiedelen-in-appartementen--aspx>
 - o (Buurt)warmtenetten: <https://dashboard.vreg.be/report/Warmtenetkaart.html> ; Voorbeelden Nederland: <https://warmtenetwerk.nl/nieuws/item/uptempo-publiceert-overzicht-met-marktrijpe-innovaties-voor-buurtwarmtenetten/>
 - o Energiegemeenschappen: <https://www.vlaanderen.be/bouwen-wonen-en-energie/groene-energie/energiegemeenschappen>
 - o Collectieve renovatie : <https://www.be-reel.be/c6-collectieve-renovatie-nl>
 - o Coöperatieve, participatieve hernieuwbare energieprojecten
 - o Idee van rollend fonds (ESCO): <https://www.veb.be/energieprestatiecontract>
 - o Aandacht voor de huurmarkt
- Productieve parken / publiek domein met niet alleen groen en blauw maar ook aandacht voor energie-opwekking, waterbuffering, hitte-captatie, sociale inclusiviteit
 - o Heraanleg van pleinen en parkingvlaktes tot groene oases in de stad met aandacht voor water, groen en schaduw/verkoeling (o.a. hoogstammige bomen)
 - o Natuurlijke, (met) duurzame materialen opgebouwde kinderspeelterreinen met een pedagogisch opzet
- Ontharding van buurten met aandacht voor water en groen
 - o Droogteproblematiek en geïntegreerd waterbeleid: wateropvang, natte gronden, ...
 - o Ontharden om te verkoelen (hittebestendigheid) : <https://www.vlaanderen.be/stedenbeleid/nieuwsberichten/gezamenlijke-monitoring-projecten-hittebestendige-stad-ism-ugent>
 - o Nature based solutions en trajecten rond multifunctionele groene ruimte, waarmee ecologische, sociale, economische meerwaarde wordt gecreëerd: <https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/innofins/case-studies/>
- Duurzame mobiliteit
 - o Aanbieden van collectieve infrastructuur/laadpalen, gekoppeld aan kwalitatieve ruimtelijke inrichting: Zie ook: [https://vlaamsbouwmeester.be/nl/nieuws/aanbevelingsnota-elektrisch-laden-de-publieke-ruimte#:~:text=Na%20een%20traject%20met%20stakeholders, onze%20\(semi\)publieke%20ruimte.](https://vlaamsbouwmeester.be/nl/nieuws/aanbevelingsnota-elektrisch-laden-de-publieke-ruimte#:~:text=Na%20een%20traject%20met%20stakeholders, onze%20(semi)publieke%20ruimte.)
 - o Laadpalen voor fietsen in het publiek domein
 - o Ruimte voor deelmobiliteit

4. Beoordelingscriteria

1. Diagnose/visie

De samenhang tussen project, visie en beleid wordt o.m. op basis van volgende vragen beoordeeld:

- Vertrekt het project van een stevige analyse en diagnose omtrent de interactie tussen verschillende doelgroepen en waar nood is aan een versterkt netwerk? Beschikt de stad over data die hier inzicht in geven? Hangt het voorgestelde project samen met een lokale beleidsvisie op de ontwikkeling van de stad of wijk, zoals bijvoorbeeld vastgelegd in wijkplannen of -analyses?
- Is er een goed onderbouwde samenhang tussen de herinrichting van publieke ruimte, een goed gekozen programmatie in die publieke ruimte, de inzet van personeel en ondersteunde technologische middelen (data, ...) om de doelstellingen rond het gebruik van de openbare ruimte vorm te geven bereiken?

2. Verwachtingen

De impact van het project wordt o.m. beoordeeld op basis van volgende vragen:

- Welke meerwaarde zal het project genereren voor de wijk, de stad en voor Vlaanderen?
- Wat is de verwachte impact van het project op korte termijn, op maatschappelijk vlak, op het vlak van leefbaarheid, op vlak van talentontwikkeling? Hoe versterkt het samenlevings- en / of samenwerkingspatronen in de wijk of stad?
- Hoe zal het project intern worden gemonitord op het vlak van het behalen van de doelen? In welke mate wordt evaluatie gekoppeld aan ruimte voor bijsturing en optimalisatie? Hoe zullen de leerlessen gedeeld worden met het oog op replicatie binnen en buiten het eigen lokaal bestuur?
- In welke mate is er een doordachte analyse van risico's en hoe wil men de risico's in dit project beheersen?
- Hoe integraal is het project? Op welke wijze worden ook andere ruimtelijke of duurzaamheidsambities op sociaal, economisch en ecologisch vlak meegenomen.

3. Vernieuwend/innovatief karakter

Het vernieuwende en innovatieve karakter van het project wordt beoordeeld op basis van o.m. de volgende vragen:

- Op welke manier zorgt het project voor een lokale dynamiek? In welke zin is dat vernieuwend voor de buurt of stad?
- Op welke manier is het ruimtelijk vernieuwend?
- Op welke manieren wordt het project gefaciliteerd door technologische vernieuwingen? Welke nieuwe technologieën worden ontwikkeld en aangewend? Wat is de maatschappelijke meerwaarde?
- Op welke manieren activeert het project vernieuwende samenwerkingsrelaties tussen private actoren in de stad, kennisinstellingen, burgers en de stedelijke diensten?
- Wat is het belang van data in dit project en hoe komt dit tot uiting? Op welke manier worden bestaande open data en andere databronnen aangewend?
- Op welke manier is het project verbindend tussen mensen, fysieke infrastructuren en digitale toepassingen?
- Op welke terreinen draagt dit project bij tot innovaties m.b.t. het thema in Vlaanderen?
- Op welke manier kan het project fungeren als een 'goede praktijk' en zo een inspiratiebron vormen voor andere lokale besturen?

4. Integrale duurzaamheid

Het aspect integrale duurzaamheid wordt o.m. beoordeeld aan de hand van volgende vragen:

- Hoe draagt het project bij tot sociale leefbaarheid van de wijk/stad?
- Welke aspecten van ecologische duurzaamheid worden mee nagestreefd?
- Hoe draagt het project bij tot talentontwikkeling en economische duurzaamheid?
- Hoe springt het project om met schaarse middelen (land, landschap, materialen, geld,...)?

5. Coproductie

Er zijn drie domeinen waarin op verschillende manieren kan worden gewerkt aan coproductie: participatie en samenlevingsopbouw, publiek-publieke samenwerking en publiek-private samenwerking.

Coproductie kan tevens cofinanciering inhouden. Hoewel cofinanciering geen noodzakelijke voorwaarde is, zal dit de impact van het project versterken. Het aspect coproductie wordt o.m. beoordeeld op basis van volgende vragen:

- Welke bijkomende middelen worden ingezet, bovenop de gevraagde subsidie? Is de subsidie een hefboom voor een meer omvattend project?
- Hoe wordt voorzien in een betere communicatie, samenspraak, samenwerking tussen publieke sectoren, bevoegdheden en bestuursniveaus?
- In welke mate worden andere bevoegde overheden en publieke sectoren door het project veeleer aangesproken als 'coproducenten', d.w.z. als verantwoordelijke partners, dan als controleurs?
- Hoe wordt in elke projectfase een efficiënte communicatie georganiseerd naar alle betrokkenen? Welke methoden en media worden daarvoor aangesproken?
- Hoe wordt aanwezige sociale kennis ontgonnen en gevaloriseerd?
- Hoe wordt, op basis van efficiënte communicatie, samenspraak georganiseerd met diverse betrokkenen, waaronder burgers, verenigingen en lokale KMO's?
- Werkt het project aan de herwaardering van participatie in de richting van coproductie? In welke mate worden participanten ook coproducenten?

6. Realiseerbaarheid/haalbaarheid

Het project is ambitieus maar tevens realiseerbaar, mede gelet op de maximale doorlooptijd van vijf jaar. Garanties voor de realiseerbaarheid zijn een goede projectorganisatie en een goede projectplanning met een onderbouwde financiële planning.

6.1. Projectorganisatie

De jury beoordeelt projectorganisatie, regie en sturing op basis van onder meer de volgende vragen:

- Is de projectorganisatie voldoende onderbouwd en toch werkbaar?
- Is het project op een integrale en geïntegreerde manier tot stand gekomen en in welke mate geeft het blijk van een integrale visie?
- Werden de belangrijke actoren op gepaste wijze ingeschakeld in het project en wat is hun rol of wat zal hun rol zijn?
- Wordt het project voldoende omkaderd en ondersteund?
- Wordt er gezorgd voor een regie die inzicht en competentie koppelt aan probleemoplossende creativiteit en motiverend vermogen?
- Garandeert de stad een soepele maar krachtvolle sturing?
- Worden alle geledingen van het stadsbestuur betrokken bij de projectorganisatie (gemeenteraad, schepencollege, stedelijke diensten, burger)?

- Op welke inzet vanwege de stad kan het project rekenen?
- Hoe schat het project de bijdrage in van andere overheden?
- Hoe schat het project het waarschijnlijke engagement in van relevante civiele en private partners?
- Op welke inzet vanwege de stad kan het project rekenen?
- Hoe schat het project de bijdrage in van andere overheden?
- Hoe schat het project het waarschijnlijke engagement in van relevante civiele en private partners?

6.2. Projectplanning

De jury beoordeelt de haalbaarheid van het voorgestelde project op basis van onder meer de volgende vragen:

- Steunt het project op een intelligente fasering, realistische timing en dito kostprijsraming?
- Worden er voldoende investeringskosten ingebracht om het gevraagde subsidiebedrag te verantwoorden?
- Voorziet het project in een realistische timing en een realistisch beheer van de nodige vergunningen, van diverse financieringsvoorwaarden, van noodzakelijke sectorale interventies?
- Welke financiële engagementen zijn er al en welke moeten nog worden geconcretiseerd? Is dat gegeven de ramingen en de timing realistisch?
- Is het project ook haalbaar zonder of met lagere subsidie en welke meerwaarde zal de subsidie genereren?
- Is de projectorganisatie stevig genoeg om de basiskwaliteit te garanderen en soepel genoeg om nieuwe ontwikkelingen op te vangen?
- Voorziet het project in een goede opvolging en bijsturing?

5 Bijlagen

In 2021 lanceerde minister Somers ook al de oproep naar wijkverbeteringscontracten, waarbij uiteindelijk 11 steden en gemeenten werden geselecteerd om de complexe en multidimensionale problematiek in enkele van hun wijken aan te pakken. Enigszins voortbouwend op dit idee werden in 2022, in het kader van het Lokale Energie- en Klimaatpact (LEKP) 2.1 ook de thematische wijkverbeteringscontracten naar voor geschoven, als methodiek voor een wijkgerichte aanpak van de klimaatuitdaging.

“Klimaat” is een huis met vele kamers. En dus zijn er ook vele manieren om bij te dragen tot het realiseren van de klimaatambities. En er gebeurt al veel. ABB en Team Stedenbeleid alleen al zijn onder meer betrokken bij volgende initiatieven:

➔ Lokale Energie- en Klimaatpact

We verwezen eerder al naar de thematische wijkverbeteringscontracten, die in het kader van de Lokale Energie- en Klimaatpacten (LEKP) werden ontwikkeld. In deze thematische wijkverbeteringscontracten ligt de focus op het voorkomen van energie-armoede aan de hand van wijkrenovaties en energiegemeenschappen. Zij zijn een aanvulling op LEKP 1.0 en 2.0, waar vele tientallen lokale besturen zich engageren om ambitieuze klimaatdoelstellingen te halen. Hierbij

wordt ingezet op vier werven - vergroening, energie, mobiliteit en regenwater – met daaraan gekoppeld heel concrete doelstellingen:

- LEKP 1.0 (294 ondertekenaars):
 - Werf 1 – Laten we een boom opzetten (vergroening)
 - Eén boom extra per Vlaming tegen 2030 (+6,6 miljoen bomen extra vanaf 2021 t.e.m. 2030)
 - 1/2de meter extra haag of geveltuinbeplanting per Vlaming tegen 2030 (+3.300 km extra vanaf 2021 t.e.m. 2030)
 - Eén extra natuurgroenperk per 1000 inwoners tegen 2030 (= 6.600 perken van 10 m² vanaf 2021 t.e.m. 2030)
 - Werf 2 – Verrijk je wijk (renovatie, hernieuwbare energie)
 - 50 collectief georganiseerde energiebesparende renovaties per 1.000 wooneenheden vanaf 2021 t.e.m. 2030
 - 1 coöperatief/participatief hernieuwbaar energieproject per 500 inwoners tegen 2030 die samen voor een totaal geïnstalleerd vermogen zorgen van 216 MW vanaf 2021 t.e.m. 2030 (+12.000 projecten in 2030)
 - Werf 3 – Elke buurt deelt en is duurzaam bereikbaar (koolstofvrije (deel)mobiliteit)
 - Per 1.000 inwoners 1 “toegangspunt” voor een (koolstofvrij) deelsysteem tegen 2030 (=6.600 toegangspunten)
 - Per 100 inwoners 1 laadpunt tegen 2030 (=66.000 laadpunten)
 - 1 m nieuw of structureel opgewaardeerd fietspad extra per inwoner vanaf 2021 t.e.m. 2030
 - Werf 4 – Water, het nieuwe goud (droogteproblematiek)
 - 1 m² ontharding per inwoner vanaf 2021 t.e.m. 2030 (= 6,6 miljoen m² ontharding)
 - Per inwoner 1 m³ extra opvang van hemelwateropvang voor hergebruik, buffering en infiltratie voor regenwater vanaf 2021 t.e.m. 2030 (=6,6 miljoen m³ extra regenwater dat wordt opgevangen voor hergebruik of infiltratie)
- In LEKP 2.0 (voorlopig 215 ondertekenaars) worden een aantal van de doelstellingen nog verscherpt:
 - Algemene doelstellingen
 - Een gemiddelde jaarlijkse primaire energiebesparing van minstens 3% realiseren in de eigen gebouwen (inclusief technische infrastructuur, exclusief onroerend erfgoed)

- Een reductie van de CO2-uitstoot van de eigen gebouwen en technische infrastructuur met 55% in 2030 ten opzichte van 2015 realiseren, inclusief eigen mobiliteit
- Geen heffing op hernieuwbare energie installaties invoeren en bestaande, zoals de heffing op pylonen van windmolens, afbouwen tegen ten laatste 2025

-> uitgebreid naar elektriciteitsmasten en sleuven van ELIA tegen ten laatste 1 januari 2026

- Werf 2 – Verrijk je wijk (renovatie, hernieuwbare energie)
 - 25 fossielvrije van de 50 renovaties per 1.000 wooneenheden vanaf 2021 t.e.m. 2030
 - 50 burgers uitnodigen voor klimaattafels
- Werf 3 – Elke buurt deelt en is duurzaam bereikbaar (koolstofvrije (deel)mobiliteit)
 - Per 100 inwoners 1,5 laadpunt tegen 2030 (=66.000 laadpunten)

→ 100-wijken platform

Het 100 Wijken Platform - een initiatief van het Agentschap Binnenlands Bestuur in samenwerking met het innovatienetwerk De Grote Verbouwing (Architecture Workroom, 3E, e.a.), VVSG Netwerk Klimaat, VEKA, Team Vlaams Bouwmeester en Departement Omgeving - brengt LEKP-besturen samen met Vlaamse experts en beleidsmakers. Het bundelt bestaande inzichten en uitvoeringswijzen, en in co-creatie met koplopers ontwikkelt en test het ontbrekende kennis en handvaten. Van daaruit ondersteunen we samen met VVSG Netwerk Klimaat de lokale besturen die met deze praktische kennis en methodieken aan de slag willen. Met het 100 Wijken Platform versterken en versnellen we het lokaal en geïntegreerd realiseren van klimaat- en energiedoelen.

Het 100 Wijken Platform richt zich op de uitvoeringsgerichte kennis en werkwijzen die de nodige versnelling bij energie- en klimaatprojecten mogelijk maken. We focussen op concrete, vaak terugkerende drempels waarop lokale besturen en hun partners botsen bij de implementatie van deze projecten. Hoe werken we vanuit verschillende doelen en beleidsdomeinen samen aan de herinrichting van het openbaar domein, boven- en ondergronds? Hoe kunnen we collectieve renovatie financieren, en wat is daarbij de rol van lokale besturen? Hoe maken we in deze processen ruimte voor een actiever, breder en diepgaander participatie van bewoners?

Het Platform werkt op twee sporen. Enerzijds op het delen van uitvoeringsgerichte lessen en doorbraken rond een geïntegreerde (wijk)aanpak, ter ondersteuning van lokale initiatiefnemers en besturen. Fora, webinars en terreinbezoeken dienen als momenten om opgedane inzichten breed te verspreiden. Anderzijds verdiept het platform zich samen met grote, middelgrote en kleine gemeenten in 8 à 10 koploper-wijken. Deze worden de komende maanden geselecteerd als de vooruitgeschoven testomgevingen (learning-by-doing) voor de doorbraken die alle gemeenten nodig hebben.